

Utlåtande 2009:80 RVII (Dnr 325-1496/2008)

Attityder till våldtäkt

Motion av Karin Rågsjö (v) (2008:50)

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande
Motion (2008:50) av Karin Rågsjö (v) anses besvarad med vad som anförs i
detta utlåtande.

Föredragande borgarrådet Ulf Kristersson anför följande.

Ärendet

Karin Rågsjö (v) hänvisar i motionen (2008:50) *Attityder till våldtäkt* till en undersökning gjord av Amnesty International om attityder till våldtäkt. Undersökningen visar att drygt 20 procent av de svarande anser att kvinnan har ett eget ansvar vid våldtäkt. Mer än 96 procent ansåg att våldtäkt är ett stort, eller ett ganska stort problem. I motionen framhålls att det är särskilt angeläget att förändra attityderna i åldersgruppen 15 – 25 år och att det krävs en rejäl satsning på barn och ungdomar.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialtjänstnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd och Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU).

Stadsledningskontoret anser att attityder till våldtäkt och annat sexualiserat våld, särskilt bland ungdomar, är en synnerligen angelägen fråga att aktivt arbeta med i de verksamheter som vänder sig till barn och ungdomar. Stadsledningskontoret bedömer att det redan idag finns tillräcklig kunskap i stadens verksamheter om problemet med ungdomars attityder till våldtäkter och sexualiserat våld.

Socialtjänstnämnden anser att det är viktigt att samhället kontinuerligt bedriver ett våldsförebyggande arbete och skapar förutsättningar för att attityderna till sexuellt våld förändras. I november 2007 genomförde Operation Kvinnofrid i Stockholms län kampanjen "Okejsex.nu" som riktade sig till unga (15-30 år). Även stockholmsenkäten som riktar sig till elever i årskurs 9 i grundskolan och år 2 i gymnasiet innehåller frågor om utsatthet för brott eller begångna brott.

Utbildningsnämnden instämmer i vikten av att arbeta med ungdomars attityder till våldtäkt och att det är genom ett kontinuerligt, förebyggande arbete som man kan förändra elevers värderingar och attityder. Under våren 2008 tog utbildningsnämnden beslut om riktlinjer, Trygghet och studiero, för arbetet i Stockholms skolor.

Bromma stadsdelsnämnd anser att den erfarenhet som finns hos personal inom förvaltningen gällande attityder till våldtäkt och sexualiserat våld stämmer väl med det resultat som redovisas i motionen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd anser att det redan finns tillräckliga kunskaper om problemet med ungdomar och sexualitet och att några nya undersökningar därför inte behöver göras.

Kungsholmens stadsdelsnämnd anser att det sannolikt går att utveckla stockholmsenkäten med fler frågeställningar kring våldtäkt och sexualiserat våld men samtidigt att frågan är mer komplex och bör ses i ett större sammanhang.

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) anser att stat, kommun och landsting har ett avgörande ansvar för att förebygga sexuellt våld och sexuella trakasserier. Däremot går det inte att dra några långtgående slutsatser av den Amnestyundersökning motionären hänvisar till då detta inte är en vetenskaplig studie. Frågorna i undersökningen kring kvinnans ansvar bedöms av RFSU vara otydligt formulerade och därmed anses det inte självklart att svaren ska tolkas som att "en av fem svenskar tycker att en kvinna får skylla sig själv om hon blir våldtagen".

Mina synpunkter

Frågan om attityder till våldtäkt och annat sexuellt våld är ytterst angelägen. Våldtäkt och misshandel av kvinnor ses allt för ofta som kvinnofrågor och skulden läggs på den som har blivit utsatt för våld i stället för den som är förövaren. Därför är det också viktigt att få med männen och pojkarna i frågor som gäller mäns våld mot kvinnor.

Sexualbrottsutredningen från 2005 visar att ungdomar har bristande kunskaper och vanföreställningar om sexuallivet, genusfrågor och jämställdhet. Denna okunskap tenderar att leda till att brott aldrig anmäls av den enkla anledningen att den som blivit utsatt inte inser att det är ett brott. Detta har inom staden bland annat tagits upp i kampanjen Okejsex.nu som genomfördes av Operation Kvinnofrid i Stockholms län 2007. Budskapet var att alla sexuella handlingar ska vara ömsesidiga och ingen ska behöva acceptera eller blunda för sexuella övergrepp. Kampanjen omfattade även en hemsida vilken tog emot 750 brev från ungdomar. Dessa brev har resulterat i en pocketbok och alla länets högstadies- och gymnasieskolor samt ungdomsmottagningar har fått boken. Okejsex.nu finns fortfarande tillgänglig.

Även stockholmsenkäten inriktar sig på frågor om livssituation och utsatthet för brott samt vilka brott eleverna som enkäten riktar sig till har begått. Min uppfattning är därför att Stockholms stad redan idag har ett omfattande arbete både när det gäller att mäta ungas attityder samt att arbeta med informationsinsatser kring sexualitet och sexualiserat våld, bland annat inom ramen för Operation Kvinnofrid.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Motionen (2008:50) Attityder till våldtäkt av Karin Rågsjö (v)

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden *Carin Jämtin* och *Roger Mogert* (båda s), *Yvonne Ruwaida* (mp) och *Ann-Margarethe Livh* (v) enligt följande.

Vi föreslår kommunstyrelsen föreslå kommunfullmäktige besluta att

1. bifalla motion (2008:50) av Karin Rågsjö (v).
2. Därutöver vill vi framföra följande.

Det är glädjande att social- och arbetsmarknadsborgarrådet delar vår oro över de attityder som finns till våldtäkter och sexualiserat våld. Tyvärr lägger han inga förslag till kompletterande insatser på flerårsbasis förutom det arbete som pågår idag. Borgarrådet nöjer sig med att hänvisa till en två år gammal kampanj och Stockholmsenkäten som görs vartannat år.

Vår uppfattning är att vi ständigt ska syna våra arbetssätt. Även om vi har allmän kunskap om problemen behöver vi ta reda på vad ungdomar i vår egen stad har för attityder till våldtäkt och sexualiserat våld. Svaren bör sättas in i ett brett samhälleligt perspektiv, för att vi på politisk väg ska kunna besluta om rätt åtgärder. Vår bedömning är att återkommande informationsinsatser är nödvändiga men att också andra insatser måste göras på bred front.

Stockholmsenkäten är ett bra verktyg men kan utvecklas med mer preciserade frågeställningar om våldtäkt och sexualiserat våld precis som Kungsholmens stadsdelsnämnd påpekar. Kopplingen till alkohol är viktig att uppmärksamma liksom att undvika ett heteronormativt perspektiv. Möjligen kan stadens trygghetsundersökning kompletteras på liknande sätt. Åtminstone inledningsvis behöver en djupare undersökning göras av flickors och pojkars attityder till våldtäkt och sexualiserat våld, som en grund för en åtgärdsplan på flera års sikt. RFSU för fram att ett alternativ till en fristående undersökning kan vara att införliva frågorna i Ungdomsbarometern, vilket är väl värt att undersöka.

Vuxenvärlden har ett ansvar för att ge unga människor möjlighet att diskutera svåra frågor och ge dem verktyg att hantera en omvärld som blir allt mer komplex. Vi vill därför understryka synpunkter från RFSU, om återkommande och adekvat sex- och samlevnadsundervisning under skoltiden och tillägga att det är lika viktigt i privat som i kommunalt drivna skolor. Skolorna bör stödja både tjej- och killgrupper för att diskutera sexualitet, samlevnad och relationer ur jämställdhetsperspektiv. Självfallet bör attitydarbetet betona respekt för det sexuella självbestämmandet oavsett kön och sexuell läggning.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande

Motion (2008:50) av Karin Rågsjö (v) anses besvarad med vad som anförs i detta utlåtande.

Stockholm den 29 april 2009

På kommunstyrelsens vägnar:
STEN NORDIN

Ulf Kristersson

Ylva Tengblad

Reservation anfördes av *Carin Jämtin, Tomas Rudin, Roger Mogert* och *Teres Lindberg* (alla s), *Stefan Nilsson* (mp) och *Ann-Margarethe Livh* (v) med hänvisning till reservationen av (s), (mp) och (v) i borgarrådsberedningen.

ÄRENDET

Karin Rågsjö (v) hänvisar i motionen (2008:50) om ”Attityder till våldtäkt” till en undersökning som Amnesty International gjort om attityder till våldtäkt. Den visade att drygt 20 procent av de svarande anser att kvinnan har ett eget ansvar vid våldtäkt. Mer än 96 procent ansåg att våldtäkt är ett stort eller ganska stort problem. I motionen framhålls att det är särskilt angeläget att förändra attityderna i åldergruppen 15 till 25 år och att det krävs en rejäl satsning på barn och ungdomar.

BEREDNING

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, socialtjänstnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd och Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU).

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 1 december 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret anser att attityder till våldtäkt och annat sexualiserat våld, särskilt bland ungdomar, är en synnerligen angelägen fråga att aktivt arbeta med i de verksamheter som vänder sig till barn och ungdomar. I stadens trygghetsmätningar framkommer även att unga flickor känner sig otrygga utomhus. Ansvar för att förändra dessa attityder har i huvudsak föräldrarna, men det är också en uppgift för samhället och individen själv.

I stadens budget för 2009 med inriktning för 2010-2011 har kommunfullmäktige fastställt målet om att Stockholm ska upplevas som en ren, vacker och trygg stad med indikatorer som mäter upplevelsen av trygghet.

Socialtjänstnämndens enhet Precens arbete med att stödja och utveckla brottspreventiva insatser och erfarenheterna från kampanjen ”Okejsex” är en bra utgångspunkt för skolornas och ungdomsmottagningarnas fortsatta arbete i frågan.

Stadsledningskontoret bedömer att det redan idag finns tillräcklig kunskap i stadens verksamheter om problemet med ungdomars attityder till våldtäkt och sexualiserat våld. Stadsledningskontoret anser vidare att det är viktigt att stadens verksamheter, inom ramen för kommunfullmäktiges mål om trygghet, fortsätter sitt aktiva arbete och planerar för insatser för att förändra attityder och förebygga sexualiserat våld. Socialtjänstnämndens enhet Precens fyller här en viktig funktion.

Socialtjänstnämnden

Socialtjänstnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 20 november 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Karin Rågsjö (v), Abdo Goriya m.fl. (s) och Gertrud Brorsson (mp), *bilaga 1*.

Socialtjänstförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 29 oktober 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Karin Rågsjö (v) lyfter i sin motion fram en angelägen fråga om attityderna till våldtäkt och annat sexuellt våld. Förvaltningen anser att det är viktigt att samhället kontinuerligt bedriver ett våldsförebyggande arbete och skapar förutsättningar för att attityderna till sexuellt våld förändras. Det är också angeläget att flytta fokus i frågorna om våld mot kvinnor och flickor till män och pojkar. Våldtäkt och misshandel av kvinnor ses ofta som kvinnofrågor och skulden läggs på den som blir utsatt fastän våldtäkterna och misshandeln oftast utförs av män. Det är viktigt att involvera männen och pojkarna i frågor som gäller mäns våld mot kvinnor. Männen måste ta ett större ansvar i dessa frågor.

Största delen av alla våldtäkter sker inomhus och gärningsmannen är från närmaste familjekretsen eller bekant som tex. klasskompis, brors bästa kompis osv.

Statistik: anmälda våldtäkter i Stockholms stad år 2007, källa BRÅ.

Anmälda våldtäkter 493

inomhus 367

utomhus 126

Sexualbrottsofferutredningen (2005) visar att ungdomar har bristande kunskaper och vanföreställningar om sexuallivet, genusfrågor och jämställdhet. Denna okunskap hos de unga leder bland annat till att många övergrepp aldrig anmäls då den utsatte inte vet att det den har blivit utsatt för, är ett lagbrott. Okunskap leder även till att många övergrepp begås utan att förövaren är medveten om att dennes handling är ett lagbrott.

Utifrån utredningens slutsatser fick Brottsförebyggande rådet (Brå) av regeringen i uppdrag att ta fram en skolhandledning kring sexualbrott och sexuella trakasserier.

"Var går gränsen?" Handledning för temarbeten om integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott utgavs år 2007 och finns till skolornas förfogande. Handledningen tar upp svåra och viktiga frågor om jämställdhet, könsroller, kärlek och integritet. Handledningen är till för att hjälpa lärare att våga, orka och vilja ta upp dessa frågor som skolan har en lagstadgad skyldighet att arbeta med. Den innehåller fakta, berättelser, frågeställningar, övningar och diskussionsunderlag för temarbeten om jämställdhet, kroppslig och själslig integritet, sexuella trakasserier och sexualbrott. Materialet

vänder sig till elever från årskurs 7 i grundskolan till årskurs 3 på gymnasiet.

Stadens arbete med sex- och samlevnadsfrågor och attityder om sexuellt våld: I november 2007 genomförde Operation kvinnofrid i Stockholms län kampanjen "okejsex.nu" som riktade sig till unga (15-30 år) personer - den målgrupp som motionären nämner. Budskapet var att alla sexuella handlingar ska vara ömsesidiga och ingen ska utöva, acceptera eller blunda för sexuella övergrepp.

Kampanjens syfte var att ändra attityder och diskutera vad som är okej och vad som inte är det - var går gränsen - vad är våldtäkt? Kan killar blir våldtagna? Kampanjens hemsida fick ta emot ca 750 brev från ungdomar. De flesta breven kom från flickor, ca 2/3. Frågor och svar är sammanfattade i en pocketbok "okejsex.nu - var går gränsen?" som gavs ut av Operation kvinnofrid våren 2008.

Alla länets högstadi- och gymnasieskolor samt ungdomsmottagningar har fått boken. Dess syfte är att vara ett diskussionsunderlag i skolor, på ungdomsgårdar etc. och ge bekräftelse och svar på ungdomars egna funderingar över vad de har varit med om och att det går att få hjälp och stöd.

För närvarande pågår utvärdering av kampanjen. De slutsatser som kan dras från ungdomarnas brev och diskussioner under utbildningsdagar är att det är viktigt att kontinuerligt förmedla kunskap om sex- och samlevnadsfrågor och att samtala om attityder till sexualitet och sexuellt våld. Det gäller både personal som arbetar med ungdomar och ungdomarna själva.

I "Stockholmsenkäten" som görs vartannat år och riktar sig till elever i årskurs 9 i grundskolan och år 2 i gymnasieskolan ställs frågor om livssituation, skolarbete, användning av droger och mobbning samt trakasserier. Några frågor handlar om utsatthet för brott eller vilka brott elever har begått. Bland annat frågas hur många gånger eleven har tvingat någon till sex med honom/henne under de senaste 12 månaderna. Den stora majoriteten av svarande anger (ca 98 procent) att de aldrig har tvingat någon till sex.

Kommunfullmäktiges inriktningsmål för 2008 - 2009 anger att Stockholm ska vara en attraktiv, trygg och växande stad för boende, företagande och besök. Detta gäller även ungdomar och trygghetsskapande åtgärder ska även ses ur ett ungdomsperspektiv med konsekvensanalyser som tar hänsyn till att ungdomar är både flickor och pojkar och att en del hör till sexuella minoriteter och löper risk att bli utsatta för hatbrott. I kommunfullmäktiges budget för 2009 anges att stadsdelsnämnderna ska prioritera tidiga insatser till barn och ungdomar och att samarbetet mellan socialtjänsten och skolan ska stärkas. Stadsdelsnämnderna ska upprätta lokala samverkansöverenskommelser mellan nämndens verksamheter och utbildningsnämnden.

Utbildningsnämnden, socialtjänst- och arbetsmarknadsnämnden samt stadsdelsnämnderna ska utveckla samverkan mellan skola, socialtjänst och polis samt utveckla kvinnofrids- och brottsförebyggande verksamheter. I stadsdelsnämndernas planer mot våld i nära relationer bör finnas angivet hur man ska arbeta för att förebygga såväl sexuella trakasserier som våldtäkter och andra våldsbrott i nära relationer.

Skolan har enligt lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn skyldighet att ta fram en likabehandlingsplan. Lagen om

förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever förpliktiga skolor att arbeta förebyggande och utreda trakasserier och kränkande behandling. Sexuellt våld i form av verbala trakasserier och andra övergrepp är frågor som ska tas upp i skolplanerna.

Ett exempel på hur man arbetar med dessa frågor är Malmös folkhälsoarbete där sexuell hälsa ingår som en del. Malmö stads program "Sexuell hälsa" berör flera olika områden som kan kopplas till sexualitet. Några av dessa områden är sex- och samlevnadsundervisning i skolan och på fritidsgårdar, prostitution, sexuellt våld, förebyggande av sexuellt överförbara sjukdomar och oönskade graviditeter och främjandet av en positiv syn på sexualiteten.

När det gäller ungdomar bör man också tänka på via vilka kanaler information/kunskap förmedlas. Internet och olika diskussionsajter når ungdomar. Bloggande är en annan metod. Att bli kontaktad och utsatt för sexuellt relaterade brott och kränkningar har också fått nya kanaler via mobiltelefoner och Internet.

Sammantaget finns i staden såväl kunskaper om ungdomars attityder till våldtäkt och annat sexuellt våld som uppdrag att prioritera arbetet med tidiga insatser och samverka för att förebygga sexuellt våld och andra våldsbrott i nära relationer. Arbeta med den inriktning som efterfrågas i motionen pågår redan och bör fortstätta med oförminskad kraft.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 27 november 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Roger Mogert m fl (s), Per Olsson (mp) och Inger Stark (v), *bilaga 1*.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 27 oktober 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen instämmer i vikten av att arbeta med ungdomars attityder till våldtäkt och att det genom ett kontinuerligt förebyggande arbete som man kan förändra elevers värderingar och attityder.

I den så kallade stockholmsenkäten som genomförs vartannat år finns frågor som berör elevernas syn på sin skolmiljö ur olika aspekter. Undersökningen genomförs i år nio i grundskolan och årskurs två på gymnasiet. Den utgör en av utgångspunkterna för det hälsofrämjande och förebyggande arbete som ständigt pågår inom stadens skolor.

Förvaltningen stödjer skolorna i deras arbete med att på olika sätt förändra oönskade attityder. Under våren togs utbildningsnämnden beslut om riktlinjer, Trygghet och

studiero, riktlinjer för arbetet i Stockholms skolor. De är på webben kopplade till länkar till ett flertal organisationer som kan involveras i undervisningen, t.ex. Svenska kyrkan och Rädda barnen, som också har tagit fram material till skolans personal.

Stockholms stad (Precens) har tagit fram materialet Pedagogik som förebygger, som kan användas i skolans arbete inom detta område.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 27 november 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Brommas stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 30 oktober 2008 har i huvudsak följande lydelse.

I den trygghetsmätning som nyligen genomförts i staden framkommer att gruppen unga flickor känner sig otrygga i utemiljöer, både i Stockholm som helhet och i Bromma.

Den erfarenhet som finns hos personal inom förvaltningen, gällande attityder till våldtäkt och sexualiserat våld stämmer väl med det resultat som redovisas i motionen. Att det är en viktig fråga att prata om och diskutera med ungdomar om stöds av bl.a. personalen på ungdomsmottagningen, som uppmärksammat behovet och ser som självklart att prata om attityder till våldtäkt och sexualiserat våld, med de ungdomar som besöker mottagningen.

När det gäller attitydpåverkan anser förvaltningen att det bör inriktas på både män/pojkar och kvinnor/flickor. Med det menas inte att män/pojkar kan friskrivs från att ta ansvar för sina handlingar, utan att kvinnors/flickors attityder och ansvar också är viktiga att belysa och påverka, eftersom det utgör en del av helheten kring problematiken. Kvinnors/flickors attityder till skyddsaspekten är också viktig att belysa.

Förvaltningen anser att det vid arbete med attityder är viktigt att klargöra skillnad mellan vad som är brottsligt respektive inte brottsligt. Att det är viktigt att tydliggöra att vissa handlingar enligt lagen är straffbara, medan andra handlingar, som inte är olagliga, ändå kan vara väldigt olämpliga, och förödande för den enskilde personen. Det handlar inte nödvändigtvis bara om brott enligt lagens mening utan om ansvar, respekt och hänsyn, etik och moral.

Förvaltningen stödjer att det av stor vikt att frågan belyses. Förvaltningen stödjer också förslaget att genomföra en attitydundersökning och använda resultat från undersökningen som grund för informationsinsats – attitydpåverkan. En genomgång kan med fördel göras av resultat från nyligen gjorda undersökningar, där resultat relaterat till ungdomars upplevelse av trygghet m.m. finns redovisat. Eventuellt kan det redan finnas tillräckligt underlag för information om den fråga som remissen berör.

Förvaltningen bedömer att skolorna är en bra arena för att både samla information om attityder och för att arbeta med attitydpåverkan. Av vikt när det gäller att arbeta med ungdomars attityder är att det görs med beprövade och professionella metoder gällande attitydpåverkan, som tidigare har använts och utvärderats. En risk med att

använda oprövade metoder kan vara att metoden visar sig vara verkningslös eller till och med visar sig ge motsatt effekt mot vad som önskas.

Förvaltningen vill också betona vikten av att dels följa upp hur ungdomarnas attityder förändras och dels göra en analys av vilken effekt attitydpåverkan beräknas ha haft på den eventuella förändringen av ungdomarnas attityder, som kan iakttas eller mätas. Som utgångsvärde är det då lämpligt att använda de värden som utgör grunden för satsningen.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 27 november 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Jan Wallman m.fl. (s), Carita Stenbacka Tenezakis (v) och Jimmy Mannung (mp), *bilaga 1*.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 22 oktober 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen håller med motionären om att det sexuella våldet är ett stort problem. Av brottsstatistik framgår t.ex. att antalet anmälda sexualbrott där ungdomar är inblandade har ökat. Av de drygt 1000 våldtäkter som polisanmäls varje år sker ca 80% inomhus och gärningsmannen är känd av offret. Drygt 65% av offren i de polisanmälda våldtäkterna är under 30 år. Av de misstänkta gärningsmännen är ca 25% mellan 15 och 20 år. I realiteten är troligen många fler utsatta, eftersom internationella skattningar tyder på att endast tre-tolv procent av brotten anmäls.

I en undersökning bland gymnasieelever uppgav 64 procent av flickorna och 22 procent av pojkarna att de utsatts för olika typer av övergrepp, där bland annat tafsningar och blottning ingår. Övergrepp med någon form av penetrerande sex hade 13 procent av flickorna och fem procent av pojkarna utsatts för.¹

Det är således relativt vanligt bland ungdomar att ha varit med om sex med inslag av tvång och våld. Långt ifrån alla är dock säkra på att det de gått med på eller utsatts för är fel. En sexualitet baserad på ömsesidighet och frivillighet är inte alls självklar för alla ungdomar, vilket märks t.ex. när ungdomsmottagningarna talar med ungdomar om sex.

Ungdomsmottagningen i Midsommarkransen arbetar med frågan om attityder till

---

¹ Samtliga sifferuppgifter har hämtats från webbplatsen <http://www.okejsex.nu/om>.

sex bl.a. vid sina träffar med alla elever i årskurs åtta. Vid träffarna gör man värderingsövningar utifrån frågor som "Får tjejer lättare dåligt rykte än killar?".

I alla klasser brukarna ungdomarna svara ja på frågan, trots att de inte tycker att värderingarna är bra.

Personalen vid ungdomsmottagningen menar att det sexuella utrymmet för tjejer är betydligt mindre än för killar och att synen på manlig respektive kvinnlig sexualitet måste ändras för att synen på våldtäkt ska förändras.

Ungdomars utsatthet och osäkerhet kring vad som är rimligt i sexuella sammanhang utgjorde bakgrunden till Operation Kvinnofrids kampanj *Okejsex.nu*, som genomfördes under hösten 2007. Kampanjen riktade sig till unga människor i Stockholms län och hade som mål att synliggöra och att öka medvetenheten om olika former av sexuellt våld och om problemets omfattning. Förutom traditionella affischer, broschyrer etc. använde sig kampanjen av en webbplats med information och möjlighet att ställa frågor om sex per e-post. En del av frågorna och svaren har sammanställts till en bok som skickats ut till alla gymnasieskolor, ungdomsmottagningar och tjejjourer i Stockholms län.

Förvaltningen menar att det redan finns tillräckliga kunskaper om problemet med ungdomar och sexualitet och att några nya undersökningar därför inte behöver göras. Istället bör det arbete fortsätta som inleddes med Okejsex-kampanjen, lämpligen med utgångspunkt från ungdomsmottagningarna, som har stor kunskap och vana att prata om sexualitet med ungdomar. Ungdomsmottagningarna bör få möjlighet att utöka sitt utåtriktade arbete genom att de ges anslag som är öronmärkta just för sådant arbete. Den långsiktiga attitydpåverkan som mottagningarnas barnmorskor och kuratorer då kan bedriva bör kompletteras med avgränsade kampanjer liknande den som drevs av Operation Kvinnofrid.

Också skolorna har ansvar för att arbeta med ungdomars attityder. En stor del av det arbetet måste ske i vardagen genom att skolan uppmärksammar hur ungdomarna förhåller sig till varandra. Därutöver kan skolan givetvis även samarbeta med ungdomsmottagningarna kring särskilda projekt samt med t.ex. Operation Kvinnofrid om olika kampanjer.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 20 november 2008 att överlämna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Särskilt uttalande gjordes av Håkan Wahlén m.fl. (s), Reijo Kittilä (v) och Ingegerd Akselsson Le Douaron (mp), *bilaga 1*.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 3 november 2008 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen anser att motionären lyfter en angelägen fråga. Våldtäkt och sexualiserat våld kan aldrig vara acceptabelt. Däremot är det svårt att avgränsa frågan till att enbart omfatta sådana övergrepp. Det handlar ytterst om hur vi människor behandlar varandra, om värdegrund och respekt. Från de första småbarnsåren upp i vuxen ålder. Det handlar även om genusperspektiv, alkohol och utanförskap. Därför bör frågan ses i ett större sammanhang. Föräldrar har ett ansvar, samhället har ett ansvar och individen har självfallet också ett ansvar för att förändra attityder.

Individ- och familjeomsorgen och preventionsenheten/fält och fritid möter unga flickor som blivit utsatta för sexuella övergrepp och trakasserier, ofta av jämnåriga killar. Killarna ser sig inte som förövare och har dessutom fått ”okey” av sina kompisar. Med alkohol i bilden sviktar dessutom omdömet både för flickor och pojkar. Individ- och familjeomsorgen möter även missbrukande vuxna kvinnor och psykiskt funktionshindrade som har blivit utsatta. Det finns troligtvis även pojkar och vuxna män som har hamnat i dessa situationer, men de ger sig inte tillkänna.

Preventionsenheten samarbetar med skolan inom ämnet livskunskap. Dess roll är att bistå med kunskap, material och i vissa sammanhang gruppleddning när det gäller vissa normbrytande beteenden. Under hösten har ett fokus legat kring ämnet om det sexuella samspelet mellan ungdomar. Anledningen är att det har uppstått ett antal situationer med ett nedsättande verbalt klimat som också har gått över till handlingar, där både flickor och pojkar har försatts i en utsatt situation. Flickor för att de har blivit utnyttjade, men också pojkarna eftersom de ibland handlar efter en satt norm utan att de egentligen har haft en önskan att följa den.

Enligt årets s.k. Stockholmsenkät, som är självuppskattad, uppger 7 % flickor (9 personer) i år 9 på Kungsholmen att de har blivit tvingade till sex under de senaste 12 månaderna. Denna siffra är högst inom Stockholms stad. Antal elever som har tvingat någon att ha sex under de senaste 12 månaderna är 5 % pojkar (5 personer) respektive 4 % flickor (5 flickor).

Även inom förskolan arbetas för att lägga en värdegrund hos små barn som bygger på respekt för andra, där t.ex. genusperspektiv och likabehandlingsplaner ingår naturligt i arbetet. Skolorna bedriver också ett arbete för att påverka attityder och tar även hjälp av preventionsenheten som beskrivits ovan. Skolan är en viktig plats när det gäller att nå ut med budskap, eftersom alla barn och ungdomar går i skolan. Där finns även förutsättningarna att nå föräldrarna.

Ungdomsmottagningen är en annan aktör att ta hjälp av för att nå ungdomar. Idrottsrörelsen skulle kunna involveras mer i arbetet kring attitydförändringar. Internet-caféer, handlare m.fl. i det omkringliggande samhället kan säkert också aktiveras mer.

Förvaltningen bedömer sammanfattningsvis att det förmodligen går att utveckla Stockholmsenkäten med mer frågeställningar omkring våldtäkt och sexualiserat våld, som motionären önskar få en fördjupning i. Det är sannolikt även möjligt att utifrån

detta arbeta fram en åtgärdsplan och informationsinsats. Emellertid anser förvaltningen att frågan är mer komplex och skulle vinna på att ses i ett större sammanhang.

Riksförbundet för sexuell upplysning i Stockholm (RFSU Stockholm)

RFSU Stockholms svar på remissen är daterat till 26 november 2008 och har i huvudsak följande lydelse.

RFSU Stockholm uppskattar att motionären vill uppmärksamma frågan om våldtäkt och sexuellt våld. Vi delar Karin Rågsjös oro över att det förekommer attityder bland unga som visar på svag respekt för andras kroppsliga och sexuella integritet. Stat, kommun och landsting har alla ett avgörande ansvar för att förebygga sexuellt våld och sexuella trakasserier.

Vi anser dock att det inte går att dra några långtgående slutsatser av den Amnesty-undersökning som Karin Rågsjö hänvisar till. Precis som hon själv betonar var detta ingen vetenskaplig studie. Frågorna om kvinnans ”ansvar” som ställdes i undersökningen var otydligt formulerade och det är inte självklart att svaren kan tolkas som att ”en av fem svenskar tycker att en kvinna får skylla sig själv om hon blir våldtagen”. I Amnestys undersökning har dessutom svaren redovisats på ett förledande sätt då både alternativen ”instämmer” och ”instämmer delvis” har slagits ihop.

Detta sagt så anser RFSU Stockholm i likhet med motionären att ”ett systematiskt förebyggande arbete” är nödvändigt för att ungas inställning till sexuellt våld ska innebära en absolut respekt för alla människors rätt att säga ja eller nej till sex. Vi anser att det är viktigt att såväl undersökningar om ungas inställning till sexuellt våld som insatser ämnade att förändra dessa attityder måste sätta in frågan i ett brett samhällsligt perspektiv. Det är viktigt att uppmärksamma de normer som finns kring mäns respektive kvinnors sexualitet från ung ålder. Det kan vara normer som för den enskilde senare möjliggör eller omöjliggör vissa handlingar i en konkret situation. Här har skolan en unik möjlighet att under en längre tid arbeta med att medvetandegöra normer och bygga ungas självkänsla. I dagsläget finns det många lärare som gör stora insatser inom detta område, men också ett stort antal lärare som upplever att de inte har kunskapen om hur de ska kunna diskutera sexualitet med sina elever. RFSU har ända sedan organisationen bildades 1933 kämpat för obligatorisk sex- och samlevnadsundervisning för blivande lärare. Även om lärarutbildningen ligger utanför stadens beslutandeområde vill vi ändå betona att det är av stor betydelse för ungas framtida inställning till sexualitet att de fått återkommande och adekvat sexualundervisning under sin skoltid.

Inför ett eventuellt påverkansarbete ämnat att förändra ungas attityder anser vi vidare att det är viktigt att nyansera frågan och vara uppmärksam så att man inte, tvärt emot ändamålet, befäster stereotypa tankefigurer. Vi har inga tvivel om att merparten av dem som utsätts för sexuellt våld är kvinnor och att merparten av förövarna är män,

men det utesluter inte att förhållandet ibland kan vara det omvända. I en avhandling som kommer att läggas fram nästa år vid Linköpings universitet presenterar Gisela Priebe en undersökning om gymnasieelevers erfarenheter av sexuella övergrepp (TT-telegram 7 juni 2008)*. I denna undersökning uppgav 14 procent av de tillfrågade tjejerna, men också 6 procent av killarna att de hade haft samlag mot sin vilja. Det bör även poängteras att vi anser det vara viktigt att undvika ett heteronormativt perspektiv i dessa sammanhang. Det sexuella våldet kan förekomma i alla sammanhang, inte enbart i heterosexuella relationer. Att förbise detta är också att förbise de unga som inte identifierar sig som heterosexuella. RFSU Stockholm vill se ett attitydarbete som betonar respekt för det sexuella självbestämmandet, oavsett kön och sexuell läggning.

En intressant infallsvinkel på frågan om sexuellt våld är just den koppling till alkohol som motionären gör i sin rubrik. På RFSU kliniken här i Stockholm har man i mötet med unga våldsdrabbade kvinnor noterat att kvinnorna ofta skuldbelägger sig själva om de druckit alkohol före det att de utsatts för övergrepp. När sexuellt våld diskuteras i samband med alkohol tenderar fokus att hamna på offrets promillehalt istället för på det brott som begåtts. Här finns en utmaning i att öppet kunna diskutera ungas inställning till alkohol och samtidigt påverka attityder på sådant sätt att sexualbrott alltid ska ses som förövarens ansvar och inte offrets. **

När det gäller informationsinsatser kan nämnas att Operation Kvinnofrid givit ut en pocketbok kallad Okejsex. Denna distribuerades till alla gymnasieskolor, ungdomsmottagningar och tjejjourer i Stockholms län i samband med skolstarten hösten 2008. I denna bok behandlas en del av de frågor som Karin Rågsjö vill lyfta upp på agendan.

RFSU Stockholm ställer sig slutligen positiv till motionärens förslag om undersökningar i årskurs nio och gymnasiets andra årskurs kring attityder till sexuellt våld. En sådan undersökning får gärna återkomma årligen för att resultatet ska kunna följas över tid. Ett alternativ till en fristående undersökning kan vara att införliva frågorna i det undersökningsarbete Lafa, enheten för sexualitet och hälsa inom Stockholms läns landsting, gör i sin Ungdomsbarometer.***

* TT:s telegram om Gisela Priebe's undersökning finns här:

[http://blt.se/nyheter/tt_inrikes/manga-oonskade-samlag-bland-unga\(680923\).gm](http://blt.se/nyheter/tt_inrikes/manga-oonskade-samlag-bland-unga(680923).gm)

** I artikeln "Fyllan och skulden" i Ottar nummer 3/2007 intervjuas olika personer om alkohol och våldtäkter:

http://www.rfsu.se/fyllan_och_skulden.asp

*** Om Lafas Ungdomsbarometer kan man läsa mer här:

http://www.lafa.nu/templates/article.asp?tkID=6&katID=22&sidID=552&menu_ordning=1&page_ordning=60

RESERVATIONER M.M.

Socialtjänstnämnden

Reservation anfördes av Karin Rågsjö (v), Abdo Goriya m.fl. (s) och Gertrud Brorsson (mp) enligt följande

1. Socialtjänstnämnden vill i sitt svar till kommunfullmäktige bifalla motionen i sin helhet
2. Socialtjänstnämnden anför i övrigt följande.

Som förvaltningen anger i sitt svar är det oerhört viktigt att kontinuerligt diskutera och "lyfta" frågor som berör sex och samlevnad, det görs inte idag. Det går att påverka attityder men då fordras det ett långsiktigt och kontinuerligt arbete.

Att hänvisa till "Stockholmsenkäten" och frågan "Har du tvingat någon till sex" i svaret från förvaltningen känns inte helt relevant. Den intressanta frågan hade varit om eleverna har blivit kränkta, utsatt för sexistiska påhopp eller befunnit sig i en situation där de har känt sig tvingade till sex, då hade vi fått ett annat svar.

Vi har som största stad i landet en stor påverkansmöjlighet för att ändra destruktiva beteenden, den möjligheten ska vi ta. Allt annat ser vi som att "sticka huvudet i sanden", Vuxenvärlden har ett ansvar för att ge unga människor möjlighet att diskutera svåra frågor och ge dem verktyg att hantera en omvärld som blir allt mer komplicerad.

Utbildningsnämnden

Reservation anfördes av Roger Mogert m fl (s), Per Olsson (mp) och Inger Stark (v) enligt följande

1. Utbildningsnämnden beslutar att tillstyrka motionen i sitt svar på remissen.
2. Därutöver framförs följande.

Vi konstaterar att utbildningsförvaltningen delar vår uppfattning att det är viktigt att arbeta med ungdomars attityder och att det är genom förebyggande arbete som värderingar och attityder kan förändras. När en undersökning visar att en av fem svenskar tycker att en kvinna får skylla sig själv finns alltid skäl att syna om samhällets insatser är tillräckliga. Särskilt oroande är att personer 15-25 år enligt undersökningen är mer benägna att tycka att kvinnan har ett eget ansvar vid våldtäkt.

Stockholmsenkäten som förvaltningen hänvisar till är bra och ställer många viktiga frågor. Vår uppfattning är dock att mer preciserade frågor behöver ställas för att få fram om eleverna har blivit kränkta, utsatt för sexistiska påhopp eller varit i en situation där de har känt sig tvingade till sex. Vi måste ta reda på vad ungdomarna i vår egen stad

har för attityder till våldtäkt och sexualiserat våld, för att kunna besluta om rätt åtgärder. Vuxenvärlden har ett ansvar för att ge unga människor möjlighet att diskutera svåra frågor och ge dem verktyg att hantera en omvärld som blir allt mer komplex.

Hägersten-Liljeholmens stadsdelsnämnd

Reservation anfördes av Jan Wallman m.fl. (s), tjänstgörande ersättarna Carita Stenbacka Tenezakis (v) och Jimmy Mannung (mp) enligt följande

Att avslå förvaltningens tjänsteutlåtande att bifalla motionen att därutöver ange följande:

Frågan om sexuellt våld och attityder till våldtäkt är alldeles för viktig för att enbart hänvisa till vad andra kan göra eller har gjort. Om vi ska kunna nå framgång kommer det att krävas ett omfattande arbete där alla parter samverkar. I Stockholm behöver exempelvis Landsting och Stad bli bättre på att samordna sina kunskaper och resurser. I motionen efterfrågas systematik och långsiktighet i det övergripande arbetet, och då räcker det inte att hänvisa till en kampanj som redan är genomförd och inte har någon planerad fortsättning. Frågorna är också väldigt komplexa till sin natur och vi ifrågasätter förvaltningens tes om att det finns tillräckliga kunskaper. Borde i så fall inte mer hänt? Vi tror att det finns en hel del att lära och att motionen är en bra utgångspunkt för ett sådant arbete. Dock räcker det inte med informationsinsatser för att skapa ett långsiktigt och trovärdigt förändringsarbete. För att det ska vara möjligt behöver alla parter samlas kring ett omfattande värderingsarbete över lång tid."

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Särskilt uttalande gjordes av Håkan Wahlén m.fl. (s), Reijo Kittilä (v) och Ingegerd Akselsson Le Douaron (mp) enligt följande

Kungsholmens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens förslag till beslut med följande tillägg.

Avdelningen Individ och Familj har fått i uppdrag att skriva ett tjänsteutlåtande på motionen. Utifrån individ- och familjeomsorgens perspektiv, som främst är den enskilt drabbades, har förvaltningen gett ett bra och uttömmande svar.

Vi tycker dock att frågan också berör ungdomskulturen och att det därför hade varit relevant om avdelningen Barn och Ungdom och mer specifikt Preventionsenheten hade haft det övergripande ansvaret för tjänsteutlåtandet. Ur ett ungdomskulturperspektiv tror vi att det är viktigt att avgränsa frågeställningen till våldtäkt och sexualiserat våld kopplat till ett genusperspektiv. Läggs det in för många olika parametrar riskerar frågan att drunkna i allt för allmänna värdegrunder.

Vi håller med förvaltningen om att Stockholmsenkäten antagligen är ett bra mätinstrument som går att utveckla.

Förvaltningen skriver att såväl samhälle, föräldrar och individer har ett ansvar för att förändra attityder. Vi tycker att det är viktigt att även politiken känner och tar ett ansvar i frågan och håller därför med motionären om vikten att inleda ett arbete på flerårsbasis för att förändra attityder till våldtäkt och sexualiserat våld. Huvudansvaret för detta arbete bör ute i stadsdelarna ligga hos fält- och fritidsverksamheterna.

KOMMUNFULLMÄKTIGE

Motioner

2008:50

2008:50

Motion av Karin Rågsjö (v) om attityder till våldtäkt

Dnr 325-1496/2008

Skyll dig själv – du var full!

En av fem svenskar tycker att en kvinna får skylla sig själv om hon blir våldtagen. Det är ett av resultaten från en undersökning som Amnesty International gjort. Den 8 mars genomförde Amnestygrupper på mer än 30 orter en enkät om attityder till våldtäkt. Undersökningen bygger på drygt 2 600 enkätsvar. Det är ingen vetenskaplig studie, men ger en fingervisning om attityder i samhället.

De flesta tycker inte att det är kvinnans fel, men att en femtedel gör det väcker frågor kring attityder och förhållningssätt. Personer i åldrarna 15-25 år, och över 66 år är mer benägna att tycka att kvinnan har ett eget ansvar vid våldtäkt. Drygt 20 procent av alla svarande tycker att kvinnan har ett ansvar om hon klär sig och betar sig ”utmanande”. Omkring en fjärdedel anser att kvinnan har ett ansvar om hon flörtat och hånglat med mannen före våldtäkten. De tycker oftare att det kan finnas förmildrande omständigheter som förklarar mannens beteende.

Mer än 96 procent av de tillfrågade tycker att våldtäkt är ett stort eller ganska stort problem.

Siffrorna är alarmerande och ger en kraftig indikation om att det är hög tid att slå tillbaka mot attityder som drabbar flickor och kvinnor. Att personer mellan 15 och 25 år har attityder som påminner om Sverige på 1950-talet är ett misslyckande för skolan och för samhället i stort.

För att ändra attityderna krävs en rejäl satsning på barn och ungdomar. Det är bara genom ett systematiskt förebyggande arbete som vi kan ändra på attityderna.

Vänsterpartiet vill nu inleda ett arbete på flerårsbasis för att förändra attityder till våldtäkt och sexualiserat våld.

Jag föreslår därför fullmäktige att:

1. Besluta om en undersökning av flickors och pojkars attityder till våldtäkt och sexualiserat våld. Undersökningen bör göras i år nio samt i andra årskursen på gymnasiet.
2. Med undersökningen som underlag ta fram en plan för hur vi ska förändra attityderna till våldtäkt och sexualiserat våld.
3. Med undersökningen som underlag ta fram en informationsinsats som lyfter upp frågan om våldtäkt och sexualiserat våld på agendan; i det offentliga rummet, i skolan och vid köksbordet

Stockholm den 5 juni 2008

Karin Rågsjö